

Євген Гребінка і Гімназія вищих наук кн. Безбородька у Ніжині: до проблеми становлення творчості письменника

У статті розкрито перші кроки Є.Гребінки в літературі періоду його навчання в Гімназії вищих наук у Ніжині.

Ключові слова: Є.Гребінка, література, перші спроби, Гімназія вищих наук у Ніжині.

В статье освещены первые шаги Е.Гребёнки в литературе периода его учебы в Гимназии высших наук в Нежине.

Ключевые слова: Е.Гребёнка, литература, первые начинания, Гимназия высших наук в Нежине.

The paper reveals Ye.Hrebinka's initial steps in literature during his studies at the Gymnasium of Higher Sciences in Nizhyn.

Key words: Ye.Hrebinka, literature, first attempts, Gymnasium of Higher Sciences in Nizhyn.

3 липня 1825 р. Євген Гребінка з'явився разом з батьком у Ніжинській гімназії вищих наук кн. Безбородька. Євгену було вже 13 років, він мав добру домашню підготовку, бо його вчитель Павло Іванович Гуслистий за 3 роки дав можливість своєму учневі не лише необхідні знання, а й прищепив любов до природи. А випускник Харківського університету Матвій Севастьянович Кудрицький доповнив його знання з мов, словесності та історії. Особливий потяг у Євгена був до поезії. Це був романтично настроєний юнак, який з охотою пішов вчитися до гімназії.

1825 р. – це був час, коли вже 5 років діяла Гімназія вищих наук, коли стабілізувався викладацький колектив, коли життя у навчальному закладі активізувалося і проявлялося у різних сферах.

Є.Гребінка успішно склав екзамен і радів, що його прийняли до гімназії, що він вступив у нове життя. Піднесений настрої був настільки емоційно насичений, що він не витримав і вигукнув: "Мир праху твому, добрый человек, основатель Лицея! Благословляю память твою!" [1, т. 1, с. 442]. Проте реалії життя дещо змінили тональність почуттів. "И вот я в Лицее. Меня ввели и оставили в этом огромном здании. Все незнакомые лица; все такие страшные, классические физиономии профессоров; все так сухо, так важно" [1, там само]. І звичайно, у перші дні Євген вдвлявся на ту дорогу, що зміїлась на його батьківщину.

За сумою знань, отриманих вдома і виявлених на екзамені в гімназії, Є.Гребінку зарахували до 4 класу вільноприходящим. У цей рік порівняно з попереднім прийшло значно більше учнів – 53 чол., і у 1825 р. навчалось 77 пансіонерів та 178 вільноприходящих, усього 255 чол. Кількість вільноприходящих з кожним роком зростала, бо дирекція гімназії не могла забезпечити всіх гімназистів пансіоном. А це означало, що Є.Гребінка проживав у місті, а в приміщення гімназії приходив лише на заняття. Спочатку він квартирував у професора С.М.Андрущенка, а потім у домовласника І.М.Фонтина та в інспектора С.І.Шишкіна, а на останньому курсі у проф. М.Ф.Соловйова. З одного боку, це було добре, бо після домашньої опіки, спілкування з селянським середовищем він продовжував жити у спокійній обстановці, хоча це певною мірою трохи обмежувало його життя, особливо поза заняттями. Але це було лише на перших порах.

Як свідчать документи, що збереглися у ніжинському архіві, Є.Гребінка навчався добре. У цей час основні предмети читали професори математики та природничих наук К.В.Шаполинський (1820–1830), римського, а згодом і природничого права М.Г.Белоусов (1825–1830), французької словесності І.Я.Ландражин (1822–1830), німецької словесності Ф.Й.Зінгер (1824–1830), латинської словесності С.М.Андрущенко (1822–1832), природничих наук М.Ф.Соловйов (1825–1837), грецької мови Х.М.Ієропес (1824–1833), історії К.А.Мойсеєв (1820–1837), російської словесності П.І.Нікольський (1822–1833) та інші. Директором гімназії був І.С.Орлай (1821–1827) [2]. Переважна більшість викладачів давали ґрунтовні знання.

Добророзумні відносини склалися у Євгена Гребінки з професором С.М.Андрущенко, колишнім викладачем Пирятинського повітового училища, завдяки якому батько зміг визначитися з місцем навчання сина в Ніжині, та М.Ф.Соловйовим. Семен Матвійович Андрущенко підтримав Євгена на перших порах його адаптації у Ніжині, бо віддалений від сім'ї юнак сумував. У одному із перших листів до батьків Є.Гребінка зазначав: "Вхожу в комнату, сажусь подле окна и томными взорами гляжу на

облака, обуреваемые ветром, и подобно оным лечу мысленно за Вами... Ах, почему я не имел крыльев быстрого сокола, дабы полететь вслед за Вами..." [т. 3, с. 504]. Подібні настрої на перших порах були не лише у Є.Гребінки, а і в М.Гоголя, О.Данилевського та інших гімназистів, про що свідчать їх листи до рідних.

З навчальних предметів Є.Гребінка більше захоплювався гуманітарними науками. Цікаво йому було слухати право у професора М.Г.Белоусова та німецьку й французьку словесності у професорів Ф.Й.Зінгера та І.Я.Ландражина, які знайомили студентів з кращими творами сучасних письменників Німеччини та Франції. Так, Ф.Й.Зінгер, як згадував Н.Кукольник, "відкрив нам нове, животно-джерело справжньої поезії", знайомлячи з "Дон Карлосом" Ф.Шіллера, поезією Гете, творами Коцебу, Г.Ліхтенберга, Кернера та ін. Студенти любили професора, бо він відкрив їм світ поезії, знайомлячи з новинками німецької літератури через альманахи, які виписував з Німеччини. Не меншим був вплив І.Я.Ландражина, на заняттях якого студенти перекладали твори Лагарна, Корнеля, Расіна. Крім цього професор з власної бібліотеки давав читати юнакам твори Вольтера, Гельвеція, Монтеск'є, Руссо, які у той час були заборонені в Росії.

Більш складними відносини були з професором російської словесності. П.І.Нікольський обмежував викладання свого предмету давньою літературою та деякими письменниками XVIII ст., зовсім не визнавав літераторів XIX ст., а тому і не знав їх. Професор, викладаючи предмет, приділяв увагу практичній діяльності студентів. Так, під час вивчення того чи іншого жанру він пропонував гімназістам написати оригінальний твір такого ж жанру. Є.Гребінка цю роботу називав "прибавлением к поэзии" [т. 3, с. 506]. Студенти інколи шуткували над професором, підсовуючи йому вірші сучасних поетів, і викладач їх нищівно виправляв. Це він робив і з творами О.Пушкіна, І.Козлова, А.Дельвіга та ін.

Є.Гребінка теж дав професорові вірш І.Козлова "Вечерний звон" як свій, і П.І.Нікольський пройшовся по тексту олівцем, і не виправленим не залишилося жодного рядка. Хоча вірш професорові сподобався, і він оцінив його "изряднехонько".

Незважаючи на все це, вправи, запропоновані студентам, відігравали важливу роль у розвитку літературних здібностей М.Гоголя, Н.Кукольника, А.Бородіна, В.Любича-Романовича, М.Білевича та ін. Саме ці випускники Гімназії вищих наук кн. Безбородька стали відомими в літературі першої пол. XIX ст. Їх формувала літературна атмосфера, яка склалася в гімназії завдяки деяким педагогам і самих студентів, які не лише писали свої твори, а й розповсюджували їх серед товаришів, випускаючи рукописні журнали та альманахи.

Пробує свої сили і Є.Гребінка. Він був знайомий з сучасною літературою, читав вірші О.Пушкіна, К.Рилєєва, В.Жуковського та ін. Перше знайомство з цими авторами проходило, мабуть, дома, бо у 1825 р. у Є.Гребінки наглядяч знайшов заборонену оду О.Пушкіна "Больность". Знайомство з творами сучасних письменників продовжувалося і в гімназії, в бібліотеці якої були журнали "Вестник Европы" (1803–1814, 1825–1828 рр.), "Отечественные записки" (з 1821 по 1827), "Московский вестник", "Московский телеграф", а також "Украинский журнал" (за 1824 р., 24 номери). Крім цього окремі твори, зокрема комедія О.Грибоедова "Горе от ума", О.Пушкіна "Братья-разбойники", "Цыганы", "Кавказский пленник", "Бахчисарайский фонтан", глави "Евгения Онегина", вірші і балади, поеми "Войнаровский", "Исповедь Наливайко" К.Рилєєва тощо розповсюджувалися в списках. Є.Гребінка дуже любив поезію. У повісті "Записки студента", яка має автобіографічний характер, з захопленням він зізнавався: "Боже! И есть люди, которые не понимают поэзии!? Бедные, жалею я вас: вы не знаете лучшего наслаждения в жизни! Вы не понимаете ни Жуковского, ни Шиллера, ни Байрона, ни Пушкина, великого Пушкина! Вы произносите эти имена, как имя славного портного, парикмахера – и ваше сердце не трепещет сладким восторгом. Жалкие! Плачьте о вашем невежестве и дивитесь этим именам как проявлению неба на земле..." [т. 1, с. 443].

Свої перші вірші Є.Гребінка присвячував студентському життю, яке юний поет описував з гумором, або ж далекому історичному минулому. Джерелом, яке дає можливість дізнатися про творчість Є.Гребінки цього часу, є 51 лист із Ніжина до рідних. Лист від 3 листопада 1826 р., написаний на другий рік після появи його в гімназії, підтверджує, що Є.Гребінка писав різножанрові поетичні твори, за які отримував похвалу від професора П.І.Нікольського. У листі подані їх назви: "Переяславль", "Мыша" (басня), "Осень", "Отзыв русского воина к товарищам его молодости", "Буря", "Пленник" (пісня), "Вишня" (байка), "Совет русскому гражданину", "Лилея", "Ручей" (аполог), "Соловей", "Радость Мазепы, когда он узнал о смерти Кочубея".

Крім цього з листів ми довідуємося, що професор П.І.Нікольський, цінуючи поетичні здібності Є.Гребінки, пропонував йому писати присвяти чи оди на похвалу якійсь особі, що працювала чи приїжджала у гімназію. Так з'явилися вірші, оди, присвячені ювілею директора гімназії Д.О.Яснєвського, попечителя О.Г.Кушєльова-Безбородька та ін. В одному з листів, який відноситься до часу перебування в гімназії Е.Д.Адеркаса, який приїхав з С.-Петербургу у "справі про вільнодумство" і "все перевертав вверх дном", Є.Гребінка пише, що чиновник перевіряв також і знання студентів. Побував він і на занятті з російської словесності: "Он пришел и застал одного ученика, читающего прозаическое, довольно вялое рассуждение, и когда сей кончил, то он спросил, пишут ли и прочие? У меня, как на то, было рассуждение в стихах: "О величии добродетели". Я встал с места и просил позволения читать. Он был доволен и удивлялся, услыша, что о такой важной и высокой материи писано стихами. Когда я

читал, то он несколько раз перебивал меня говоря: "Прекрасно". А когда окончил, то он встал с кресла, подошел ко мне и очень благодарил, спросив мою фамилию, записал в записную книжку, говоря, что он меня не забудет" [т. 3, с. 552]. Похвала Е.Адеркаса адресувалася також проф. П.І.Нікольському, який мав таких учнів.

Цей лист писав уже 18-літній Є.Гребінка, який добре розумів, що його вірш на філософську тему може певною мірою пом'якшити ту напружену ситуацію, яка склалася у гімназії.

У багатьох листах, починаючи з 1812 р., Є.Гребінка зазначав: "Посылаю Вам стихи моего сочинения". Це були присвяти матері, сестрі, ліричні твори, байки, оди, серед них "Ода к Богу", вірш "Словянский вечер" та інші твори.

У творчому житті Є.Гребінки певну роль відіграв молодий викладач латинської мови Іван Григорович Кулжинський, який одночасно з ним у серпні 1825 р. з'явився в гімназії. Їх знайомство відноситься саме на цей час, бо викладач бував у професора-латиніста С.М.Андрущенко, у якого квартирував Є.Гребінка. І.Г.Кулжинський пізніше згадував: "Вечно весёлый, вечно смеющийся, вечно любимый всеми – и товарищами, и учителями – с открытою, умною и доброю физиономией, Евгений Павлович, как его честили даже наставники, разумеется шутя, учился хорошо; даже притворялся, будто любит латинский язык; старался всякому угодить, от всякого заслужить благосклонность. Страсть к русской литературе проявилась в нём очень рано, когда ему еще не было четырнадцати лет. Нежинский лицей построен в предместье города. Эта патриархальная часть Нежина, именуемая Магерки, состоит из низеньких домиков, большею частию под соломенною крышею, отделяющихся один от другого плетневыми заборами. В одном из таких домиков жил я, а через плетень, в другом доме, квартировал Гребёнка. Не помню, как он сблизился со мною; но это милое, весёлое дитя сделалось моим любимцем, и не проходило дня, чтоб Гребёнка через плетень не перелезал ко мне. У меня он брал читать журналы и альманахи; рассказывал мне о своих занятиях и наконец начал показывать мне свои стихи. Я любовался этим кудрявым, веселым мальчиком и называл его воплощенною юностью" [3].

І.Кулжинський сам цікавився літературою, писав вірші, повісті, романи. У 1827 р. вийшла його "Малороссийская деревня", яку по-різному сприйняли гімназисти, а згодом роман "Федюша Мотовильський" та інші твори. Це, мабуть, і зблизило викладача і гімназиста. І.Кулжинський у 1826 р. вирішив підтримати юного поета, відібрав, як писав у одному з листів до батька Є.Гребінка, "один аполог и басню" і надіслав їх видавцю "Дамського журналу" письменнику П.І.Шалікову. У цьому журналі друкував свої вірші і сам І.Кулжинський. Не можна не порадуватися за Є.Гребінку, коли він з величезним захватом розповідає про сприйняття в аудиторії його віршів "Славянский вечер" і "Степной курган".

Якщо спочатку віршування Є.Гребінки було пов'язано з навчальним процесом і знайшло відкрити презентацію на заняттях чи у рукописних альманахах "Аматузія" і "Піфія", які він видавав разом із своїм товаришем, однокурсником В.Ф.Домбровським, то згодом з'являться вірші, які будуть асоціюватися з літературними творами романтичного спрямування, що друкувалися у періодичних виданнях. Склад мислення у Є.Гребінки гімназійного часу був саме такого типу. І про це свідчать уривки з деяких листів Є.Гребінки-гімназиста: "Меня удивляет то, что Вы сомневаетесь в моём прилежании к наукам: надо быть чудовищем, дабы не чувствовать благоденствия родителя, который, находясь при старости, разделяет последний кусок хлеба для воспитания детей!.. Сверх того я, находясь в юношеском возрасте, весьма понимаю пользу свою. Я чувствую себя бедным человеком, но я богаче многих миллионеров: загляните во внутренность богача, украшенного золотом и бриллиантами, и часто Вы найдете в нём душу... черную!.. Моя ж душа чиста, и дух спокоен! И от сей чистой души несутся ежедневно к подножию престола всевышнего мольбы о счастии моем и родителя" [т. 3, с. 536].

Не менш піднесеним є і опис Покровського ярмарку. Ніжин був відомий у багатьох країнах світу як центр торгівлі. З щорічними ярмарками: Троїцька, Покровська і Всеїдна привертала увагу купців із багатьох країн світу. І для ніжинців це був час не лише збагачення прибутків, а й активізації життя, бо на ярмарках були театральні балагани, приходили лірники, бандуристи, та й саме торгове життя було цікаве. М.Гоголь, Є.Гребінка, П.Лукашевич та інші гімназисти любили бувати на них. Пізніше М.Гоголь дух ніжинських ярмарок передав у своїй знаменитій "Сорочинской ярмарке".

Не менш цікавими знаходимо їх описи і в листах Є.Гребінки: "Покровская ярмарка уже начинается, а с нею и движение народа: тяжелые арбы татарские, наполненные изобилием юга – виноградом, с пронзительным криком тянутся по улицам; повсюду застучал молоток, движимый рукою прибыли, и новые балаганы длинными рядами появились на площади; там увертливый суздалец раскладывал целые коллекции своих картин: возле портретов Ильи Муромца и Соловья Разбойника видно изображение незабвенного мужа Рымнижского; а против него для симметрии великий объедало, который в день изволил кушать около сорока пудов говядины. Толпы народа глаза теснятся около хитрого продавца, и медные гроши звуча переходят в карманы; и вскоре великий объедало украшает угол хаты крестьянина!" [т. 3, с. 532].

Цей текст за своїм відбором матеріалу, мовною структурою стоїть ближче до романтичних описів, ніж реалістичних. Є.Гребінка формується як поет-романтик під впливом поезії О.Пушкіна, К.Рилєєва, А.Дельвіга та інших російських літераторів.

Однією із тематичних ліній ранньої поезії Є.Гребінки була історична, яка торкалася подій далекого минулого Київської Русі. Проте ця тема наближала поета до історії України. Сюжет вірша "Рогдаев пир" пов'язаний з іменем одного із богатирів того історичного часу Рогдая, про якого говорить Никонівський літопис.

Рогдай в веселии сидел среди друзей
Невнятный шум гостей в палатах раздавался,
И ароматный мед прозрачною струей
В блестящий кубок низливался.

Проте опис банкету у Рогдая – це лише вступ до основної сцени, пов'язаної з піснею Бояна, який прославляє князя Олега, що переміг Візантію і змусив її підписати вигідний для Київської Русі договір. Вірш проникнутий високою патетикою, наявністю риторичних запитань, окликів, старослов'янізмів, високої лексики. Не випадково, що вірш "Рогдаев пир" був опублікований у 1831 р., коли Є.Гребінка закінчував гімназію, в "Українському альманасі", який був виданий у Харкові І.Срезневським та І.Розковшенком і у якому були надруковані вірші місцевих поетів-романтиків.

До цієї поезії близький і вірш "Степной курган", слухаючи який "полтавцы из любви к родине кричали от радости и после класса обнимали меня, восклицая стихи Жуковского:

... о родина святая!
Какое сердце не дрожит,
Тебя вспоминая!"

У В.Жуковського останній рядок у вірші "Певец во стане русских воинов" звучить "Тебя благословляя?" Вірш Є.Гребінки після деякого доопрацювання був опублікований під назвою "Курган" у журналі "Сын Отечества" (1834). Юний поет у своєму вірші оспівує курган, який був свідком багатьох битв козаків, гетьманців з поляками, татарами, ординцями.

В степи седой стоит курган передо мною, –
И мысль моя полна неясною мечтой.
Он говорит забытой стариною
И дух животворит собой...

І далі:

В то время смутное войны,
Дрались Украины сыны
За вольность родины святую.

Тема України перебувала в центрі уваги багатьох письменників-романтиків Росії та вихідців із України. З романтизмом будуть пов'язані поетичні твори Є.Гребінки і після – лицейського періоду.

Не випадково, що потяг до української тематики привів Є.Гребінку до поеми О.Пушкіна "Полтава", яку поет почав перекладати ще у 1829 р., про що говорить його лист із Ніжина до батьків від 15 жовтня: "Досугами я перевожу поему Пушкина – "Полтава" на малороссийский язык и намерен, выйдя из заветов гимназии, её напечатать, посвятив землякам..." [т. 3, с. 646].

Поет добре знав українську розмовну мову, бо в дитинстві він знаходився в україномовному середовищі. Проте в українській словесності ще не були сформовані норми української літературної мови і тому як її зразок служила мова "Енеїди" І.Котляревського, що носила бурлескно-травестійний характер. Її і використав Є.Гребінка, звівши до неї героїко-романтичну тональність поеми О.Пушкіна. М.Рильський, визначний перекладач творів російського письменника, зазначав: "В тім-то і річ, що вкрита товстим шаром провінціалізмів мова літературного напрямку, до якого належав Гребінка, і сама, своїм матеріалом, не давала Гребінці змоги достроїтися до пушкінського стильового ключа, до того ключа, в якому написана "Полтава". Вульгаризми, бурлескні, травестійні епітети, брутальні слова і звороти – все це було виявом літературної традиції, яка існувала за часів Гребінки і якої він, при своєму обсязі таланту, перерости не міг. Тому і Гребінка брав свій приклад всерйоз і всерйоз його хвалили читачі, всерйоз над ним плакав Квітка-Основ'яненко" [4].

Це був перший переклад великого поетичного твору з російської мови на українську, що в той час не практикувалося, а пізніше було заборонено. Незважаючи на те, що це був не стільки дослівний, скільки вільний переклад твору, він був помічений і високо оцінений як російськими, так і українськими літераторами після його публікації.

Романтична лінія в творчості Є.Гребінки знаходить різні прояви, які засвідчували талант письменника і його літературні захоплення.

Під час навчання у ніжинській гімназії проявляється ще одна своєрідна творча риса: це не лише героїзувати життя, а й піддавати його критиці. Юний поет володів специфічним мисленням, яке пов'язане було з гумором. Є.Гребінка умів подати ту чи іншу сцену, характеристику людини, насичуючи її елементами гумору. В його листах із Ніжина знаходимо немало таких прикладів. Поет умів тонко, через мовні засоби розкрити певний підтекст.

Так, у декількох листах до батьків Є.Гребінка просить надіслати йому з їх саду яблука. Але батьки з різних причин не виконали своєчасно замовлення сина. І тоді він ще раз нагадує про це, але обирає вже іншу форму: "Скажу вам, что ваши яблоки, которые из старого сада, превкусные должны быть, потому что вы мне их хотя и обещали, но до сих пор я не видал их и в глаза" [т. 3, с. 507].

А ось як описує Є.Гребінка своїх кріпаків, свого камердинера Харитона та економку в садибі, виражаючи цим тепле до них відношення, використавши для цього жартівливу тональність і специфічну лексику, яка не вживається до такої соціальної групи людей: "Сейчас пришел Камертон и просит, чтобы, ежели Вы будете присылать за нами, приказали взять его пояс у статс-дамы двора нашего Агафии Ивановны фон дер Куц" [т. 3, с. 538].

Скільки патетики, скільки високого накалу спостерігаємо в описові перебування його менших братів у Пирятині. Звичайний побутовий епізод підноситься до важливого історичного явища, що набирає гумористичного характеру опису: "Наши в Париже!" – воскликнул один патриот российский в 1812 году, и радостная улыбка разгорелась на устах его. "Наши в Пирятине!" – воскликнул и я в свою очередь, показывая Апполону письмо Ваше, и также весело улыбнулся, радуясь об их счастье. Итак, Михаил, Николай и Александр Павлович горемыкают во престольном граде Пирятине, пьют холодные струи Удая и набираются мудрости во пресловутой академии..." [т. 3, с. 534].

Ці риси письма і гумористичні художні засоби та прийоми Є.Гребінка розкриває в творах петербурзького періоду, зокрема, в "Путевых записках зайца" (1844).

Вивчення байок Езопа, Лафонтена, Крилова наштовнуло Є.Гребінку на написання байок українською мовою. У Ніжині були написані такі твори: "Цап", "Лебідь і Гуси", "Ячмін", "Ведмежий суд", "Пшениця", "Сонце да Хмари", "Горобці да Вишня", "Будяк да Конопляночка", "Верша та Болото", "Маківка", "Рожа да Хміль", "Школяр Денис", "Сонце да Вітер". "Грішник" (перша назва "Троєженець"), "Ворона і Ягня". Всього 15 творів написаних на папері з водяним знаком "1830". Хоча відомо з листів, що він писав байки, починаючи з 1826 р. Деякі твори були надруковані у 1831 р. Є.Гребінка надіслав байки "Будяк да Конопляночка" та "Пшениця" до збірника "Украинский альманах", який дуже цінував: "Украинский альманах", – писав він у листі до І.Кулжинського, – мне нравится как родной цветок, как первый звук оживающей народной поэзии, как доказательство, что украинцы начинают (в добрый час) чувствовать самобытность своей литературы" [т. 3, с. 560]. Проте у видавців не було грошей на видання, і вони передали байки Є.Гребінки у збірник "Утренняя звезда", видавцем і редактором якого був І.Петров, а душею Г.Квітка-Основ'яненко. Так у друзі вперше з'явилися байки Є.Гребінки, написані українською мовою.

Юний поет продовжував їх писати і пізніше. Вони відзначалися оригінальним змістом, своєрідною формою, народним гумором, цілеспрямованістю в розкритті людських вад, живою народною мовою тощо. І.Франко відзначав: "Гребінка йшов шляхом, прокладеним в російській літературі Криловим, але йшов досить самостійно, не наслідуючи Крилова, вносячи в свої байки український пейзаж і світогляд українського мужика". "Його сатира і не їдка, хоч зовсім не безідейна, гумор вільний і далекий від шаржу..." [5]. Байкам Є.Гребінки не вистачало гострої соціальної спрямованості.

Переважна більшість із 27 байок була написана поетом у Ніжині. У 1834 р. він опублікував їх у збірнику "Малороссийские приказки". У листі до рідних він писав: "Наконец, я сделал первый шаг, немаловажный в литературе: издал книгу, хохлы ею восхищаются, это для меня лучшая награда..." [т. 3, с. 579].

Збірник Є.Гребінки вийшов у той час, коли в російській періодиці з'являлися заяви, у яких відкидалося право на існування української мови. Видавці "Северной пчелы" заявляли: "Усилия воскресить малороссийский язык и создать малороссийскую литературу неосуществимы и почти бесполезны" (1834, № 248). Є.Гребінка своїми перекладами "Полтави", що з'явилися у 1831 та 1833 р., збірником "Малороссийские приказки", разом з творами І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка та інших літераторів, що писали українською мовою, доводив право на існування української мови та літератури. З кожним подальшим роком таких письменників з'являлося все більше.

У кінці 20-х років, коли в Гімназії вищих наук кн. Безбородька в Ніжині навчалися М.Гоголь, Н.Кукольник, О.Данилевський, М.Прокопович та інші, вирувало тут творче життя. Були видані альманахи власних літературних творів гімназистів, здійснені переклади творів письменників, написаних іноземними мовами, а також наукові праці, проявляв у цей час свою активність співочий, танцювальний ансамбль, струнний оркестр, користувалися серед студентів гітарні виступи Н.Кукольника тощо. Проте найбільше, мабуть, запам'ятав 15-літній Є.Гребінка 1827 р., театральні вистави, здійснені силами студентів старших курсів під керівництвом М.Гоголя [6]. Цей студентський аматорський театр до свого репертуару включав п'єси російських та зарубіжних драматургів, а також сценки із малоросійського життя.

Спогади гімназистів, епістолярна їх спадщина дають можливість виявити п'єси, які йшли на сцені: "Эдип в Афинах" В.Озерова, "Недоросль" Д.Фонвізіна, "Урок дочкам" І.Крилова, "Лукавин" О.Писарєва, "Береговое право" А.Коцебу, "Лекарь по неволе" і "Скупой" Ж.-Б.Мольєра та ін. Саме в останніх проявив свою майстерність М.Гоголь.

Цей театр відіграв значну роль не лише в естетичному вихованні гімназистів, а й у їх літературній творчості. Над сценками із життя українців працювали М.Гоголь і М.Прокопович, зі свого боку Н.Кукольник писав драми "Марія" і "Торквато Тассо". Цей твір чий ентузіазм вплинув на Є.Гребінку. Він пише єдину в своїй творчості п'єсу "Не в свои сани не садись" (1827) [7].

Очевидно, Є.Гребінка розпочав свою роботу над п'єсою під емоційним впливом від вистави "Недоросль", у якій чудово зіграли ролі Митрофанушки Н.Кукольник, а Простакової – М.Гоголь (у зв'язку з тим, що у гімназії не було жінок, всі жіночі ролі виконували тоді хлопці).

Юний драматург в основу своєї п'єси поклав любовну лінію комедії Д.Фонвізіна, яка базувалася на відомому трикутнику: він (Легкодум) – вона (Миловіда) – суперник (Хитронов). Молодий поет Легкодум мріє про літературну славу, але в нього немає таланту. Все, що пише він, бездарне. Удаваний друг Хитронов, який підтримує з ним зв'язки до того часу, поки у Легкодума є гроші, вирішив розповісти правду про свого товариша тітці Миловиди Незнаємій, яка приїхала з села. Хитронов сам має намір одружитися з Миловідою. Але приїздить дядько молодого поета Добров і все влаштовує.

Дослідниця О.Супронюк, не відкидаючи нашу гіпотезу, вважає, що на сюжетну основу п'єси вплинула комедія французького драматурга Алексиса Пирона "Метромания, или Страсть к стихотворству" у перекладі на російську мову П.Сушкова, що вийшла у 1820 р. Про цей переклад відбулася дискусія на сторінках журналу "Сын отечества" в 1821 р. Про неї Є.Гребінка міг дізнатися з цього журналу, який знаходився у гімназійній бібліотеці. Відомостей про читання Є.Гребінкою п'єси А.Пирона немає, проте, як стверджує дослідниця, деякі збіги у п'єсах обох авторів проглядаються. При цьому слід пам'ятати, що тема віршування була популярна у Ніжині. Її розробляв М.Гоголь у поемі "Ганс Кюхельгартен", Н.Кукольник у поетичній драмі "Торквато Тассо" та інші. Тому вважаємо, що саме гімназійне літературно-театральне середовище і сприяло написанню п'єси "Не в свои сани не садись". Хоча вона була і далека від тих соціальних проблем, які зачіпає Д.Фонвізін у своєму творі, складної інтерпретації поетичної теми поданої А.Пироном, п'єса Є.Гребінки засвідчує талант юного літератора, його вміння організувати сюжет і побудувати його у відповідності до драматургічних законів і цікаво komponувати конфлікт, використовуючи мовні прийоми характеристики персонажів.

1831 р. – завершальний рік навчання в гімназії. Влітку відбулися екзамени: 6 товаришів Є.Гребінки вийшли кандидатами, серед них Андрій та Олександр Бородіни, Василь Домбровський, Віктор Каминський, Олександр Змієв, Леонід Мینیцький, а 14 – дійсні студенти. Серед останніх Євген Гребінка іде першим, бо мав хороші показники у навчанні. Далі – Климентій Вольський, Степан Гютен, Платон Колодеєв, Костянтин Квітка, Микола Гербаневський, Лев Шотт, Афанасій Рубець, Василь Юркевич, Микола Новицький, Леопольд Ланге, Іван Слива, Петро Гармаш, Олександр Шапошников [9].

З деякими студентами Є.Гребінка дружив у гімназії і продовжував підтримувати з ними зв'язки і пізніше: М.Новицький, В.Домбровський, Андрій Бородін, К.Квітка та деякі інші. Але коло зв'язків Є.Гребінки з гімназистами було значно ширше. З попереднього курсу він дружив з Аполоном Мокрицьким, який уже в гімназії демонстрував свою майстерність у живописі, Миколою Прокоповичем, майбутнім літератором і педагогом, другом М.Гоголя, Єгором Гудимою, педагогом, Костянтином Квіткою, племінником Г.Квітки-Основ'яненка та ін. Хлібосольність Є.Гребінки відчувало чимало ніжинців, які опинилися у Петербурзі.

Ніжин ще надовго залишиться у житті і творчості Є.Гребінки. З містом студентської юності будуть пов'язані його повість "Записки студента", віршована легенда "Ніжин-озеро" та історичний роман "Ніжинський полковник Золотаренко". Герої деяких інших творів письменника теж асоціюються з ніжинськими жителями.

Таким чином, Ніжин з його Магерками, наповненими легенд, народною пісенністю та цікавими звичаями, ніжинські ярмарки та й саме місто з його глибокою історією, багато чисельними храмами, а також Гімназія вищих наук кн. Берзбородька з її літературним та театральним життям, її системою і специфікою навчального процесу сприяли формуванню і розвитку літературних здібностей Є.Гребінки, пошуку жанрового розмаїття його творів і вибору творчого методу, що визначив шлях від романтизму до реалізму. Підтвердженням цієї творчої ніжинської атмосфери є не лише спадщина Є.Гребінки, а і його гімназійних побратимів М.Гоголя, Н.Кукольника, М.Прокоповича, В.Любича-Романовича, А.Мокрицького, М.Білевича, А.Бородіна, В.Каминського та ін.

Література

1. Гребінка Є. Твори : у 3 т. / Є. Гребінка. – Київ : Наукова думка, 1981. Далі всі посилання подаються за цим виданням з вказівкою тому та сторінки в тексті.
2. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин, 2005. – С. 26–31.
3. Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. – СПб., 1881. – С. 318.
4. Пушкин О. С. Статті та матеріали / О. С. Пушкин. – К. : АН УРСР, 1938. – С. 21.
5. Франко І. Твори : в 50 т. – К., 1984. Т. 41. – 1984. – С. 122.
6. Самойленко Г. В. Театри і актори Північного Лівобережжя України / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 2010. – С. 17–24.
7. Самойленко Г. В. Нежинская филологическая школа / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 1993. – С. 64–71 ; Самойленко Г. В. Літературне життя Чернігівщини в ХІІ–ХХ ст. / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 2003. – С. 62–66.
8. Супронюк О. К. Французский источник русской пьесы Е.П.Гребенки "В чужие сани не садись" / О. К. Супронюк // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. – 2006. – № 1 (7). – С. 21–25.
9. Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. – СПб., 1881. – С. СXXXIII–СXXXIV.